

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯНИНА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті проаналізовано проблему формування життєвої позиції громадянина в підлітків та випускників навчальних закладів. Розкрито об'єктивні чинники формування молоді як соціальної групи. Доведено необхідність реалізації практичних завдань психології, педагогіки та соціуму в цілому.

Постановка проблеми. Процес самовизначення нації практично завжди пов'язаний із процесом перебудови особистісних пріоритетів та світогляду. В першу чергу, це стосується підлітків і випускників навчальних закладів а також тих, для кого важко сформувати цілісне уявлення про світ. Розбудова України, як незалежної, суверенної держави вимагає сформованого громадянина з активною громадською позицією, що свідчить про ступінь її зрілості, рівень розвитку; дає уявлення про характер ставлення особистості до країни, суспільства, народу, Батьківщини, усвідомлення нею свого місця та ролі в процесі державотворення; стимулює самореалізацію особистості, прояв громадських чеснот і їх формування.

Значущість проблеми вивчення життєвої позиції особистості посилюється особливостями підліткового віку. Відомо, що особиста позиція старшокласників знаходить своє відображення у прагненнях пізнати своє місце в сім'ї та подіях суспільного життя, реально оцінювати власні можливості; бажаннях пізнати складний світ людських стосунків тощо. Таким чином, проблема формування громадянина в сучасних умовах, пов'язана з реалізацією практичних завдань психології, педагогіки та соціуму в цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти вивчення життєвої позиції громадянина неодноразово розглядалися в працях М. Євтуха, П. Ігнатенко, В. Кузем, О. Сухомлинського, М. Стельмаховича та ін. Особливу увагу вчені надавали філософському та юридичному аспекту формування громадських якостей, гуманістичним положенням громадського виховання. Історико-педагогічний аспект громадського виховання висвітлений у працях Л. Вовк, М. Чепіль, О. Бенци, Я. Яціва та інших. Отже, мета статті – привести в систему теоретичні положення різних авторів з урахуванням регіонального підходу.

Формулювання цілей статті. Сучасний період є переломним у осмисленні значущості початку життєвого шляху молоді та їх життєвого самовизначення на ньому. Адже, від цього залежить, їх праця, дії та вчинки.

Українське суспільство, що знаходиться сьогодні в пошуку нових цілей, ідеалів і цінностей, потребує особистостей, яким притаманні активність, ініціатива, творчість. Ринкова економіка вимагає від людини ризику, вміння діяти в скрутних ситуаціях, здатності швидко реагувати на зміни в суспільстві. Молоді, на відміну від старших вікових груп, не потрібно витратити зусилля на позбавлення від цінностей, сформованих під впливом колишньої тоталітарної системи. Її світогляд формується вже в наш час і тому повинен відповідати вже новим реаліям. По-друге, для молоді характерний високий рівень соціальної та професійної мобільності. Невизначеність її соціального статусу, пошук свого місця в системі суспільних і виробничих відносин дозволяє юнакам і дівчатам досить чутливо реагувати на зміни в суспільстві.

Саме ця здатність забезпечує включення молоді в соціальну структуру суспільства, яке трансформується. Конкретно це відбувається у вигляді входження молодих людей у новостворені соціально-професійні групи (бізнесменів, менеджерів тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивним чинником формування молоді як соціальної групи виступає соціально-економічний рівень, форми власності та господарювання, місце людини в системі виробничих відносин.

Разом із тим, соціально-економічні перетворення супроводжуються загостренням суперечностей між молоддю й потребами суспільства, яке формується.

Негативна сторона сучасного перехідного суспільства полягає в тому, що вона не має змоги сповна турбуватися про соціальний захист молоді. Молодим людям потрібно звикати до того, що рівень життя, якого вони прагнуть, вони повинні забезпечити самі для себе.

Таким чином, перехід до ринкової економіки, з одного боку, збільшує для молоді кількість соціальних проблем, які необхідно вирішити, та з іншого – створює нові можливості для активної діяльності, для життєвого вибору й реалізації свого потенціалу.

Вивчаючи процес життєвого самовизначення молоді, потрібно знати, що суспільство України має свої регіональні особливості. Відповідно до цього, молодь, яка живе в різних областях, має відмінності у своєму ставленні до суспільних процесів і в своїх життєвих планах. Саме тут, не виходячи за межі свого регіону, молодь формує свій соціальний статус, обираючи професію, тип освіти та інше.

Тому важливе вивчення життєвого самовизначення молоді саме на регіональному рівні. Це дасть можливість детальніше і зблизька дослідити процес її життєвого становлення, виробити дієві рекомендації з метою покращення умов її соціальної активізації. Через це ми й вирішили провести дослідження умов формування життєвої позиції у старшокласників у процесі діяльності саме східного регіону.

Перед кожною людиною на відповідному етапі формування її свідомості постає проблема життєвого вибору, визначення суті свого життя. Життєздійснення, яке базується на основі внутрішнього самовизначення, в онтогенетичному плані виглядає як процес пошуку й становлення людиною її місця в світі, системі суспільних і міжособистих відносин. Входження особистості до соціальних і соціально-психологічних зв'язків та взаємодії проходить складно, оскільки ця інтеграція носить багатоплановий характер, і в кожній зі сфер

соціалізації індивід просувається вперед за окремим індивідуальним "графіком". Але рано чи пізно обов'язково настає момент, коли особистість визначає хоча б у найбільш загальних рисах себе, своє місце в структурі суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, освітніх, професійних, сімейних, дружніх відносинах, коли лінії життєвих виборів сходяться в певній точці соціально-психологічного простору, обкреслюючи її соціальний статус. Тоді життєве самовизначення постає як факт, як деякий проміжний фініш на життєвому шляху, який означає початок появи етапу дорослості [1].

Молодь повинна знайти своє місце в новій системі суспільних відносин, визначитися в своєму ставленні до різних сфер життєдіяльності. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні й теоретичному осмисленні цих процесів. Аналіз проблеми самовизначення молоді не є популярним науковим сюжетом. Цій проблемі присвячено не так уже й багато досліджень, у яких розробляються соціологічні аспекти діяльності молодого покоління.

Наведемо декілька визначень цієї категорії. "Під життєвим самовизначенням ми розуміємо розвиток і реалізацію молоддю своїх потенціалів у процесі набуття нею стійкого суспільного становища" – так вважають естонські дослідники [2]. Кенкман П. вважає, що "життєве самовизначення молоді – залучення молодого покоління у всі сфери життя суспільства, яке здійснюється через діяльність самої молоді та реалізується у формуванні соціальних якостей, системи діяльності і відносин, притаманних соціальним групам, до складу яких увійде молоде покоління" [4: 109-110]. Існує думка, що життєве самовизначення є специфічною формою суб'єктивно-об'єктивної взаємодії, у якій особистість виступає справжнім суб'єктом життєвого процесу, тобто свідомо включається в хід подій, опосередковуючи його творчим ставленням до життя і беручи на себе відповідальність за всі дії і вчинки [4].

У цих визначеннях момент досягнення особою стабільного становища в житті є основним. Стабільність суспільного становища виступає тут своєрідним результатом процесу визначення життєвої позиції молоді.

На різних етапах суспільства громадськість, громадське виховання, громадська позиція мали специфічне тлумачення.

Розвиток життєвої позиції людини – це складний і довгий процес. Ще в дитячому віці, закладаються зерна цієї позиції, які тільки через деякий час дають паростки. Молодість – важливий етап формування особистості. У цей період в одних виявляється ентузіазм, ініціатива, творче піднесення, сміливість, пориви до активного прояву своїх здібностей і відстоювання своїх позицій, у других – пасивність, боязкість, настрої споживача, недалекість інтересів, в третіх – енергія й активність носить показний характер. Отже, одні й ті ж життєві обставини можуть відтворювати різні позиції.

Поняття "*життєва позиція*" можна коротко визначити як *чітко виражений, відносно встановлений, визначений характер оціночних суджень людини про навколишню дійсність, певні об'єкти, спосіб поведінки в певній ситуації при характерній мотивації його, спрямованість діяльності, заснованої на цілісних відносинах.*

Як було сказано вище, молодість – час найактивнішого самовизначення особи, і саме в старших класах діти наполегливо шукають у своєму оточенні людей з активною життєвою позицією, відвертих у стосунках. Це період пошуку і становлення свого "Я", самовизначення, яке зауважує на зацікавленість майбутнім – життєвими цілями, планами й орієнтаціями.

Вивчаючи процес самовизначення молоді, треба знати, що він має свої регіональні особливості. Відповідно до цього, молодь, яка в різних областях, має відмінності у своєму ставленні до суспільних процесів, та у своїх життєвих планах. Процеси диференціації, що проходять зараз у молодіжному середовищі, прямо пов'язані з місцем проживання. Саме тут не виходячи за межі регіону, молодь формує свій соціальний статус, обираючи професію, тип освіти тощо.

Протягом досить тривалого часу молодіжна проблематика знаходилася в полі зору широкого кола вчених суспільствознавців. Методологічним проблемам дослідження молоді присвячені праці В. Боряза, а В. Лісовського – процесу формування її ідеалів і життєвих планів.

Досить плідними в цьому напрямку є роботи вітчизняних учених. У їх статтях і монографіях викладено результати досліджень життєвих планів і установок молоді, її ціннісних орієнтацій і мотивів вибору життєвого самовизначення. Ці проблеми досліджуються в Інституті НАН України.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в нашій державі у сферах політичного, соціального, культурного життя суспільства, та велика роль молодого покоління в житті країни – умови, у яких полегшуються задачі розвитку трудової та суспільно-політичної активної молоді, формування її життєвої позиції.

Феномен самовизначення виникає в тому випадку, коли поведінка особистості визначається не безпосередньо впливом середовища і не індивідуальними якостями, а, головним чином, прийнятими суб'єктом цілями та завданнями діяльності, стійкими ціннісними орієнтаціями, які особистість захищає навіть у супереч впливу середовища, обставин та соціального оточення. Соціальне самовизначення є визначенням свого становища у світі, яке направлене не в середину особистості, а назовні. Але саме в процесі самовизначення і кристалізується сама особистість [1].

Суть життєвого вибору має складний, суперечливий характер. Тому для розуміння процесу життєвого самовизначення молоді важливо визначити етап його становлення. Мартинюк І. виділяє три основні етапи: самопізнання, самовиховання і власне самовизначення. Всі вони одночасно є складовими самовизначення і базуються на процесах і механізмах самосвідомості.

Учений підкреслює, що взаємодіючи із зовнішнім середовищем й іншими людьми, особистість неминуче відокремлює і себе як об'єкт, який реально існує в часі та просторі, як істота, яка відчуває різноманітні впливи навколишнього світу і впливає на нього, нарешті, як частина світу, реальність, яку можна змінювати відповідно

до поставлених цілей. Далі І. Мартинюк стверджує, що самовдосконалення має процесуальну природу, активно переживається суб'єктом, приносячи йому радість або розчарування. Особистість, яка ставить завдання самовдосконалення, повинна визначити свої цілі так, щоб вони у будь-якому разі забезпечували їй успішність, ефективність зусиль.

Висновки. Отже, життєве самовизначення молоді – це процес і результат формування особистих якостей людини, необхідних для її діяльності у всіх або в більшості сфер життя.

Усе вищесказане дозволяє нам зробити попередній висновок про те, що питання педагогічних умов формування життєвої позиції у старшокласників є достатньо складним і перспективним для подальшого експериментального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пилепенко В.Е. Молодежь Украины: ожидания, ориентации, поведение. – К.: Наукова думка, 1993. – 160 с.
2. Титман М.Х. Жизненный путь поколения: его выбор и утверждение. – Таллин: Ээсти раамат, 1985. – 370 с.
3. Волков Ю.Е. Социальные проблемы молодежи. – М.: Знание, 1971. – 16 с.
4. Кенкман П.О. Управление самоопределением молодежи как социальным детерминированным процессом "Ученые запискиТартусского университета". – 1989. – Вып. 694. – С. 109-110.
5. Мартынюк И.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи: Опыт прикладного исследования. – К.: Наукова думка, 1993. – 117 с.

Матеріал надійшов до редакції 20.09.2007 р.

Майданевич В.П. Теоретический аспект изучения жизненной позиции гражданина в системе современной педагогики.

В статье проанализирована проблема формирования жизненной позиции гражданина у подростков и выпускников учебных заведений. Раскрыты объективные факторы формирования молодежи как социальной группы. Доказана необходимость реализации практических задач психологии, педагогики и социума в целом

Maidanevich V.P. The Theoretical Aspect of the Vital Position Study of a Citizen in the Modern Pedagogics' System.

The article analyses the problem of the citizen's vital position formation in teenagers and graduates. The objective factors of forming youth as a social group are disclosed. The necessity of psychology, pedagogics and socium as a whole practical tasks realization is proved.